

BODRUM CAMİİ

**İstanbul Lâleli'de
Mesihpaşa mahallesinde
kiliseden çevrilme cami.**

Mesih Paşa Camii adıyla da anılan yapı, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devri vezirlerinden olan ve Gelibolu'da da bir camisi bulunan Mesih Paşa tarafından yaptırılmıştır. II. Bayezid devrinde 905'te (1499-1500) sadrazamlığa yükselen Mesih Paşa 907'de (1501) ölmüş ve Aksaray'da Murad Paşa Camii hazîresine gömülmüştür. Halen 907 (1501) tarihli mezar taşı orada bulunmaktadır. XVI. yüzyılda yaşamış diğer Mesih Paşa'dan ayırt etmek için buna "Mesih Paşa-yı Evvel" denilmektedir. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri*'nde, 953 (1546) yılında Kâsım Bey b. Abdullah Mescidi (Süfililer Mescidi) mahallesinde "merhum Mesih Paşa Camii" olarak kayıtlıdır. Mevlânâ Mehmed b. Mustafa imzasıyla 907 Rebîülevvelinde (Eylül 1501) tescil edilen vakfiyesinde caminin çevresindeki pek çok hücre ve evin de buraya vakfedildiği bildirilmektedir. Hüseyin Ayvansarâyî de Bodrum Camii adıyla tanınan bu caminin bânisinin Mesih Paşa olduğunu ve altında bir bodrum bulunduğu için bu adı aldığını yazar. 1782 yangınında zarar görmüş olması muhtemel olan Bodrum Camii daha sonra tamir edilmiş ve iyi bir durumda 23 Temmuz 1911'de vuku bulan Uzunçarşı-Mercan-Lâleli yangınına kadar gelmiştir. Bu yangında harap olduktan sonra uzun yıllar sahihsiz kalan camide 1930 yıllarında İngiliz arkeologları tarafından araştırmalar yapılarak duvarlarda mozaik bulma ümidiyle bütün sıvalar kazınmıştır. 1965'te tamirine başlanmışken zaten son derece

yanlış bir biçimde yapılan ve duvarların gerçek örgüsünü tamamen yok eden çalışmalar durdurulmuş ve 1985'e gelinceye kadar bu tarihî eser utanç verici bir halde kalmıştır. Bu tarihte bir dernek tarafından tamir ve ihyasına girilmiş ve her bakımdan başarılı sayılmasa bile tamiri yapılarak 1987'de yeniden ibadete açılmıştır.

Bodrum Camii, Roma çağına ait çok büyük bir yuvarlak bina kalıntısının kenarına inşa edilmiştir. Çapı 30 metreyi aşan bu yuvarlak bina (mezar binası?). Bizans devrinde içine sütunlar dikilmek ve bunların üstleri tonozlarla örtülmek suretiyle su sarnıcına çevrilmiş ve bunun üzerine İmparator I. Romanos Lekapenos (920-944) sarayını kurdurmuş, sonra burada Myrelaion adıyla bir manastır inşa ettirmiştir. Bodrum Camii bu manastırın kilisesi olarak yapılmıştır. Saray ve manastır, sarnıca çevrilen Roma devri yuvarlak yapısının üstünde ve yüksekte olduğundan kilisenin de altında hayli yüksek bir bodrum katı, bir "krypta" yapılması gerekli olmuştur. 1970'lerde temizlenen mâbedin tam altındaki bu mahzen kısmı, aslında İmparator Romanos'un kendisi ve aile fertleri için mezar yeri olarak tasarlanmış olmalıdır.

Bodrum Camii, Sultan II. Bayezid devrinde terkedilmiş eski Bizans kilise ve manastır kalıntılarının "şenlendirilmesi" gayesiyle cami haline getirilmişti. Ancak bu sırada sadece içine bir mihrap, basit ahşap bir minber, sağ tarafına da kesme taştan bir minare yapılmış ve hiçbir Türk mimari unsuru eklenmediği gibi bir son cemaat yeri de ilâve edilmiştir. Dört sütunlu ve bir haç biçiminde olan binada tek değişiklik kubbeyi ve dört büyük tonozu taşıyan sütunlarda olmuş, herhalde bir yangında zede-

lenen bu sütunların yerlerine veya etraflarına taştan pâyeler yapılmıştır. Yangından önce çekilmiş fotoğraflarda caminin iç duvarlarının bugün hiçbir izi kalmayan alışılmamış bir biçimde kalem işleri ve nakışlarla süslü oldukları görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 55; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 9; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri* 953 (1546), s. 142, nr. 799; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, I, 36; A. Van Millingen, *Byzantine Churches of Constantinople*, London 1912, s. 196-200; J. Ebersolt — A. Thiers, *Les églises de Constantinople*, Paris 1913, s. 139-146; Th. F. Matthews, *The Byzantine Churches of Istanbul*, Pennsylvania 1976, s. 209-219; W. Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 104-107; C. L. Striker, *The Myrelaion (Bodrum Cami) in Istanbul*, Princeton 1981; *Eminönü Camileri* (haz. Mehmet Doğu v.dğr.), İstanbul 1987, s. 41-43; R. Ekrem Koçu, "Bodrum Camii", *İst.A*, V, 2840-2841.

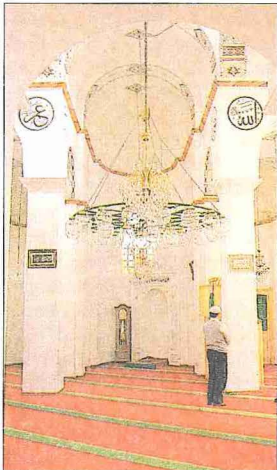

SEMAVİ EYİCE

BODRUM HANI

**İstanbul'da XV. yüzyılda yapılan
şehrin en eski
ticaret hanlarından biri.**

Kapalıçarşı yanında bulunmaktadır. İnşa tarihini bildiren kitâbesi olmamakla beraber Fâtih Sultan Mehmed'in vakfiyesine göre han şehrin bu türden yapılarının en eskilerinden biridir. Bu belgede, "müsâfirün için inşa buyurup vakfeylediği" hanlardan biri olarak "Bodrum Kârbansarayı"nın adı geçer: "Mahmiyye-i Konstantiniyye'de Eski Saray demekle mâruf Sarây-ı Âmir-i Sultânî civarındadır, süflî ve ulvî otuz bir bâb hücerâtı müstemildir. Dîvârına muttasıl on dört bâb hücre dahi vardır, cümlesi vakf-ı şeriftendir" satırları ile tarif edilen hanın alt ve üst katlarında otuz bir odası olduğu, dışında ise cephelerine bitişik ayrıca on dört göz dükkân bulunduğu anlaşılmaktadır. Beyazıt'ta Eski Saray yakınında olduğu açıkça belirtildiğine göre de teşhisi hususunda hiçbir şüphe kalmamaktadır. Böylece Bodrum Hanı (Kervansarayı), fethin hemen arkasından ilk inşa edilen yapılardandır ve Fâtih'in hayratına gelir sağlaması için tahmine göre Bizans devrine ait kalıntıların üstüne yapılmıştır. Fakat değişik bir görüş ortaya atan E. Hakkı Ayverdi, bazı vakır kayıtlarına dayanarak Fâtih'in Bodrum Hanı'nın Sandal Bedesten'i'nin doğu tarafına komşu olduğunu ve büyük

Bodrum
Camii ve
içinden
bir görünüş -
Lâleli /
İstanbul

ihhtimalle Nuruosmaniye Camii yerinde olması gerektiğini ileri sürmektedir. Halbuki bugün aynı adı taşıyan han Beyazıt'ta Çadırcılar caddesi kenarında bulunmakta ve bu yer Fâtih vakfiyesinde "Eski Saray kurbında" şeklindeki kayda da uymaktadır. Eğer vaktiyle aynı adla anılan iki han olmadıysa bugün mevcut hanın esasının Fâtih evkafından olduğunu kabul etmek gerekir.

İstanbul kadısına yazılan 18 Muharrem 1018 (23 Nisan 1609) tarihli bir hükümden öğrenildiğine göre eskiden beri İstanbul'a gelen keten bezleri, tüccarlara Bodrum Hanı'nda dağıtılırdı. Fakat dışardan mal getiren tüccarların bu usulün dışına çıktıkları ve başka yerlerde dağıtım yaptıklarının öğrenilmesi üzerine yazılan bu hükümle keten ve pembe (pamuklu) bezlerin yine eskisi gibi Bodrum Hanı'na getirilip buradan kethüdaları ve yığitbaşları eliyle bezzâzlara dağıtılması emredilmektedir. Ayrıca gümrük emirlerinin bez denklemleri doğrudan doğruya Bodrum Hanı'na yollamaları da hatırlatılarak kimsenin "kadimden olagelen bu işleme" karşı koymaması istenmektedir. Bodrum Hanı 1895 zelzelesinde büyük ölçüde zarar görmüş ve aslı mimarisine uymayan biçimde tekrar kullanılır hale getirilmiştir.

Ali Paşa Hanı'nın bitişiğinde bulunan Bodrum Hanı Çadırcılar caddesi kenarında, düzensiz biçimde inşa edilmiş iç avlulu bir yapıdır. H. Göktürk, buranın ewelce bir manastır olduğu yolunda bir söylentiye nakleder ve ayrıca hanın altında büyük bir mahzen veya bir bodrum bulunduğuna da yine söylentilere dayanarak işaret eder. Şimdiye kadar ciddi olarak görülemeyen ve incelenmeyen bu mahzenden başka araştırmacılar da bahsetmiştir. C. Güran'a göre Bodrum Hanı eski kalıntılar üzerine XVIII. yüzyılda yapılmış bir binadır. Alt kısmında daha değişik bir teknikte duvar örgüsü görülür. Bu eski kısımlarda yalnız tuğla kullanılmasına karşılık üst duvarlarda taş ve tuğladan karma örgü vardır. Plan düzensiz olduğundan avlu da kırık bir biçim almıştır. Son yüzyıl içinde değişiklik ve eklemelerle hanın gerçek mimarisi tanınmaz bir hale sokulmuştur. Dış cephelerin önündeki dükkânlar da 1895 zelzelesinden sonra Batı mimarisi üslûbunda tamamen değişmiştir. İçeride her iki katın da önlerinde, taştan kare pâyelere dayanan tuğla kemerlerle avluya açılan revakların varlığı görülür. Şimdiki haliyle tarihî hüviyetine

bütünyle aykırı bir görünüm almış olan Bodrum Hanı eski kaynaklarda adı geçen şehrin ticaret merkezlerinden biriydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Fâtih Mehmed II. Vakfiyeleri (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938, s. 214, vr. 92; Ahmet Refik [Altınay], *Hicrî Onbirinci Asırda İstanbul Hayâtı*, İstanbul 1931, s. 40-41, nr. 77; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 569, 579; Ceyhan Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mîmârîsi*, Ankara, ts., s. 112-113; Hakkı Göktürk, "Bodrum Hanı", *İst.A*, s. 2841-2842.

SEMAVİ EYİCE

BOĞAZİÇİ

İstanbul Boğazı'nın Türk kültür ve sanat hayatında Asya ve Avrupa yakalarındaki yerleşimi ifade etmek üzere kullanılan adı.

I. TARİH

II. BOĞAZİÇİ'NDE

NAKİL VASİTALARI ve MESİRELER

III. BOĞAZ'IN MÜDAFAASI

IV. SANAT ve EDEBİYATTA BOĞAZİÇİ

I. TARİH

Karadeniz'i Marmara denizine bağlayan Boğaziçi eski Yunanlılar tarafından, Boğaz'ın sonundaki sahillerde rastlanan bazalt sütunlar ve mağaralar dolayısıyla, "birbiriyle vuruşan kayalar" mânasında *Symplēgades* şeklinde adlandırılmıştır. Tarih boyunca bünyesinde birçok mitolojik hatırayı saklayan Boğaziçi'nin tarihçesi hakkında Eskiçağ'larda Herodot, Polybios, Strabon, Plinius, Arrian, Bizanslı Dionyzos gibi tarihçiler tarafından yazılmış eserlerden bilgi edinmek mümkündür.

Osmanlı Türkleri daha İstanbul'un fetihinden önce Boğaziçi ile yakından ilgi-

lenmişler ve buranın askerî önemini kavrayarak Anadolu ve Rumeli hisarlarını inşa etmek suretiyle tahkimat yapmaya başlamışlardır.

Fetihten kısa süre sonra, Fâtih Sultan Mehmed zamanında Karadeniz'in bir iç deniz haline gelmesiyle birlikte Boğaz'ın savunmasına ihtiyaç duyulmamış, zaman zaman bu hususta bazı tedbirler alınmakla beraber son dönemlere kadar Boğaziçi Türk-İstanbul hayatında çeşitli imar faaliyetlerine sahne olarak daha ziyade bir eğlence yeri, şiir, müzik ve edebiyat konusu olmuştur.

XV. yüzyıl ortalarından itibaren tabii güzellikleri, mimarisi, nakil vasıtaları ve hayat tarzı bakımından önemli değişiklikler geçiren Boğaziçi gittikçe güzelleşmiş, Bizans dönemindeki ıssızlık ve sessizliğin yerini giderek artan bir ihtişam ve azamet almıştır. Kısa zamanda her iki sahilde kurulan köyler, başta hânedan mensupları olmak üzere devlet büyükleri tarafından yaptırılan kasırlar, köşkler, yalılar, bahçeler, cami ve çeşmelerle Boğaziçi kalabalıklaşmış, şenlenmiş ve güzelleşmiştir.

Boğaziçi'nin tarihî gelişmesini daha iyi anlayabilmek için Rumeli kıyısının başladığı Tophane'den itibaren Karadeniz'e, Karadeniz'den de Anadolu kıyısının sona erdiği Kuzguncuk'a kadar olan semtlerin tarihçeleri aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tophane. Galata'nın doğusunda ve Haliç ile Boğaz'ın Avrupa yakasının köşesinde olup Galata'dan itibaren Fındıklı'ya kadar sahilde olan mahalleleri içine alır. Şehir merkezine yakınlığı ve XVII. yüzyılda bol ağaçlıklı olması dolayısıyla Tophane İstanbul'un ilk gelişip büyüyen semtlerinden biridir. Adını burada bulu-

Boğaziçi'nin Kuzguncuk'tan görünüşü

